

LANDSKAPSSTYRELSENS FRAMSTÄLLNING
till landstinget med förslag till landskapslag om
åländsk hembygdsrätt.

ALLMÄNNA MOTIV

1. Förslag

Landskapsstyrelsen föreslår att landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt (4/53) upphävs och ersätts av en ny landskapslag om åländsk hembygdsrätt varigenom lagstiftningen om åländsk hembygdsrätt kommer att harmoniera med den nya självstyrelselagen.

I enlighet med landskapsstyrelsens förslag skall bestämmelser om prövning av en sökandes kunskaper i svenska språket fogas till hembygdsrättslagstiftningen. Den som ansöker om åländsk hembygdsrätt och vars modersmål inte är svenska eller som inte med godtagbar utredning kan visa att han har tillfredsställande kunskaper i svenska skall kunna få sina kunskaper prövade av en examinator. Utöver detta medför lagförslaget ingen ändrad eller ny reglering av hembygdsrättslagstiftningen.

2. Bakgrund

1.1. Den första självstyrelselagen

Grunden för självstyrelselagstiftningen och hembygdsrätten är det skydd den åländska befolkningen fick genom 1920 års självstyrelselag, de beslut som fattades av Nationernas Förbunds Råd 1921 och den därav följande lag (FFS 189/22) som vanligen kallas garantilagen.

I den första självstyrelselagen, som trädde ikraft den 20 maj 1920, fanns inte hembygdsrätt med som begrepp. I lagens motiv uttrycktes dock att landskapet skulle "tillförsäkras möjlighet att själva ordna sin tillvaro så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap, som icke utgör en egen stat". I Nationernas Förbunds Råds beslut av 1921 uttrycktes att landskapets befolkning dessutom bör få garantier i självstyrelselagen som särskilt bör avse att "bibehålla det svenska språket i skolorna". I den till beslutet fogade överenskommelsen mellan Finland och Sverige (den s.k. Ålandsöverenskommelsen) lämnade Finland garantier för att Ålands befolknings "svenska språk, kultur och lokala traditioner skulle säkerställas". De avsedda garantierna infördes i garantilagen och utgjorde enligt lagens ingress ett "tillägg till och ändring av" självstyrelselagen.

Detta nationalitetsskydd byggde dels på rösträtten till kommunfullmäktige och landsting dels på rätten att förvärva fast egendom i landskapet.

2.2. *Garantilagens hembygdsrättsbestämmelser*

Enligt garantilagen, som trädde i kraft den 11 augusti 1922, erhöll de som var finska medborgare och under minst fem år haft "laga bo och hemvist" i landskapet automatiskt rösträtt vid val till kommun och landsting. Vid förvärv av fast egendom i landskapet förutsattes dock endast att köparen hade laga bo och hemvist i landskapet, således fordrades varken visst medborgarskap eller fem års bosättning.

Lagen ändrades 1939 (FFS 246/39) så att även den som ville köpa en fastighet måste under fem år ha varit fast bosatt i landskapet. Något krav på medborgarskap för köp av fast egendom infördes emellertid inte.

2.3. *Införandet av gällande självstyrelselag*

Det skydd garantilagen gav den åländska befolkningen skrevs in i den nu gällande självstyrelselagen, som trädde i kraft den 1 januari 1951, varvid dessutom reglerades förutsättningarna för rätt att bedriva öppen näring. Den särskilda status som följde av dessa rättigheter benämndes i lagen *åländsk hembygdsrätt*.

De grundläggande kraven för åländsk hembygdsrätt blev i enlighet med gällande självstyrelselag finskt medborgarskap och minst fem års oavbruten fast bosättning i landskapet. Således infördes även krav på finskt medborgarskap som förutsättning för rätt att få köpa fast egendom i landskapet.

2.4. *Gällande lagstiftning om hembygdsrätten*

Bestämmelser om åländsk hembygdsrätt finns i gällande självstyrelselags 3-5 §§ och i självstyrelselagens 6-12 §§ och 72 §. Närmare bestämmelser om åländsk hembygdsrätt finns med stöd av 3 och 5 §§ gällande självstyrelselag i landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt (4/53).

3. *Förvärv av åländsk hembygdsrätt*

Åländsk hembygdsrätt kan förvärvas på två sätt, dels omedelbart med stöd av lag dels på ansökan med stöd av lag efter landskapsstyrelsens prövning.

3.1. Åländsk hembygdsrätt omedelbart med stöd av lag

Den som när den nya självstyrelselagen träder i kraft den 1 januari 1993 har åländsk hembygdsrätt har det givetvis även därefter. Den som vid den tidpunkten uppfyller medborgarskaps- och bosättningskraven har även därefter rätt att få sin ansökan om hembygdsrätt bedömd enligt nu gällande självstyrelselag och med stöd av den antagna bestämmelser.

Om ett barns vårdnadshavare har eller beviljas åländsk hembygdsrätt så har eller förvärvar även barnet hembygdsrätt förutsatt att barnet är bosatt i landskapet, är finsk medborgare och är under 18 år. En förutsättning för att barnet formellt skall kunna ges hembygdsrätt i det fall vårdnadshavaren efter ansökan beviljas hembygdsrätt är givetvis att landskapsstyrelsen underrättats av sökanden.

Genom ikraftträdandet av den nya självstyrelselagen ändras bestämmelserna om förvärv av åländsk hembygdsrätt så att kvinnor inte automatiskt kan få åländsk hembygdsrätt på grund av äktenskap.

3.2. Åländsk hembygdsrätt med stöd av ansökan

3.1.1. Medborgarskaps- och bosättningskraven

Förutsättningarna för att åländsk hembygdsrätt skall beviljas på ansökan är i huvudsak två i enlighet med nu gällande självstyrelselag. För det första ett medborgarskapskrav enligt vilket den sökande skall vara finsk medborgare och för det andra ett bosättningskrav enligt vilket den sökande under minst fem år oavbrutet varit fast bosatt i landskapet.

Landskapsstyrelsen kan av särskilda skäl bevilja hembygdsrätt trots att självstyrelselagens bosättningskrav inte är helt uppfyllt. En förutsättning är dock att i landskapslag angivits sådana särskilda skäl. I enlighet med såväl gällande bestämmelser som i den här föreslagna landskapslagen om åländsk hembygdsrätt är dessa särskilda skäl bl.a. tidigare innehav av hembygdsrätt, tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat under längre tid än fem år eller att sökanden är gift med person som har åländsk hembygdsrätt.

3.1.2. Krav på språkkunskap

I den nya självstyrelselagen finns för hembygdsrätten, utöver medborgarskaps- och bosättningskraven, även krav på att sökanden har tillfredsställande kunskaper i svenska

språket. Något språkrav ställs dock inte på barn som tillsammans med en sökande kan förvärva hembygdsrätt (jfr punkt 2.3. ovan). Landskapsstyrelsen kan dessutom enligt i landskapslag angivna särskilda skäl bevilja undantag från språkravet på samma grunder som för bosättningskravet (jfr punkt 2.4.1. ovan).

Begreppet "tillfredsställande kunskaper i svenska" är i enlighet med den nya självstyrelselagens 69 § uttömmande uttryckt i lagens 7 §. I lagens förarbeten (RP 73/90) sägs dock att "med detta (tillfredsställande kunskaper i svenska) avses kunskaper som gör det möjligt för sökanden att med tanke på arbete och vardagslivet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle".

För att utreda om någon har sådana tillfredsställande kunskaper i svenska språket som självstyrelselagen förutsätter föreslår landskapsstyrelsen att examinatorer skall förordnas av landskapsstyrelsen. Examinatorerna skall vara förtrogna med undervisning i svenska språket.

3.1.3. Vägande skäl att avslå ansökan

I 3 § 2 mom. gällande självstyrelselag stadgas att den som uppfyller medborgarskaps- och bosättningskravet "bör av landskapsstyrelsen beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl föranleda avslag". I 7 § 2 mom. i den nya självstyrelselagen finns en bestämmelse som i sak överensstämmer med det stadgandet.

Ledning för vad vägande skäl är kan fås av medborgarskapslagstiftningen, som var förebild vid utformandet av hembygdsrättsbestämmelserna. Enligt 4 § 3 och 4 punkterna medborgarskapslagen (FFS 401/68) gäller som förutsättning för förvärvande av finskt medborgarskap bl.a. att sökanden fört en hederlig vandel samt att hans utkomst kan anses tryggad. I enlighet med betänkandet från den av statsrådet den 7 maj 1981 tillsatta Ålandskommittén (kommittébetänkande 1987:31) skulle som vägande skäl även kunna åberopas t.ex. att en sökande inte fullgjort sina skyldigheter mot det åländska samhället eller att en sökande på grund av drogmissbruk är oförmögen att dra försorg om sig eller utgör en fara för andras hälsa eller personliga säkerhet.

Frågan om "vägande skäl" har endast varit aktuellt i ett rättsfall. Det var då fråga om en person som uppfyllde såväl medborgarskaps- som bosättningskravet men som enligt landskapsstyrelsens resolution den 2 januari 1979 (dNr 46 Ka) "varken förstår eller kan tala svenska på ett sådant sätt som kunnat förväntas med hänsyn till bosättingens längd i landskapet". Landskapsstyrelsen ansåg att sådana vägande skäl förelåg som avses i 3 § 2 mom. gällande självstyrelselag och avslag ansökan. Landskapsstyrelsens beslut överklagades till Högsta förvaltningsdomstolen. I sitt utslag (HFD 1979 I 4) konstaterade domstolen att landskapsstyrelsen inte hade haft vägande skäl att avslå ansökan. Domstolen fann nämligen att inget uttryckligt stadgande om kunskaper i svenska språket för erhållande av åländsk hembygdsrätt fanns i självstyrelselagen, trots att självstyrelselagens syfte i sig är att skydda den svenska kulturella och språkliga

identiteten, och att landskapsstyrelsens beslut således stred mot den likställighetsrätt finska medborgare har enligt 5 § regeringsformen.

4. Förlust av åländsk hembygdsrätt

Åländsk hembygdsrätt förutsätter finskt medborgarskap. Följaktligen förlorar den som blir medborgare i annat land, i enlighet med såväl den gällande som den nya självstyrelselagen, sin åländska hembygdsrätt.

Av gällande självstyrelselag följer att den som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet förlorar sin åländska hembygdsrätt. I enlighet med den nya självstyrelselagen kan istället i landskapslag närmare stadgas om eller när den som stadigvarande bosätter sig utanför landskapet förlorar sin hembygdsrätt. Landskapsstyrelsen föreslår ingen ändring i sak av gällande bestämmelser om förlust av åländsk hembygdsrätt.

5. Förslagets ekonomiska verkningar

Enligt förslaget betalar den som vill ha sina språkkunskaper prövade av en examinator en avgift till landskapsstyrelsen. Dessutom kommer en avgift att uttas för kopia av intyg som utfärdats över avlagd examen. Ett originalintyg utfärdas däremot utan avgift.

Förslaget har inga ekonomiska verkningar utöver de ovan nämnda.

DETALJMOTIV

1 § I paragrafen avgränsas lagens tillämpningsområde.

2 § Bestämmelsen överensstämmer huvudsakligen med 3 § gällande landskapslag angående åländsk hembygdsrätt. I paragrafen har dessutom intagits närmare bestämmelser om hur kunskaperna i svenska språket skall visas. Landskapsstyrelsen avser att föreslå ett examinatorsystem för att pröva sökandes kunskaper i svenska språket.

3 § Bestämmelsen överensstämmer i sak med 7 § gällande landskapslag angående åländsk hembygdsrätt.

4 § Bestämmelsen överensstämmer i sak med 5 § gällande landskapslag angående

åländsk hembygdsrätt.

5 § Bestämmelsen överensstämmer i sak med 8 och 10 §§ gällande landskapslag angående åländsk hembygdsrätt.

6 § Avsikten är att lagen skall träda ikraft den 1 januari 1993, dvs. samtidigt med ikraftträdandet av den nya självstyrelselagen.

Landskapsstyrelsen föreslår att landstinget antar följande lag.

LANDSKAPSLAG om åländsk hembygdsrätt

1 §

Tillämpningsområde

I denna lag finns, utöver de grundläggande bestämmelserna i 6-12 §§ och 72 § självstyrelselagen (71/91), närmare bestämmelser om förvärv och förlust av åländsk hembygdsrätt.

I 6 § självstyrelselagen anges vilka som innehar hembygdsrätt direkt med stöd av självstyrelselagen.

2 §

Hembygdsrätt på ansökan

Åländsk hembygdsrätt kan med stöd av 7 § självstyrelselagen på ansökan beviljas den som flyttat in i landskapet och utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid. Sökanden skall dessutom ha tillfredsställande kunskaper i svenska språket.

Den anses ha tillfredsställande kunskaper i svenska språket som

- a) har svenska som modersmål,
- b) avlagt examen inför en av landskapsstyrelsen förordnad examinator och därvid visat sig ha tillfredsställande kunskaper i svenska språket eller som
- c) företer godtagbar utredning som visar att sökanden har minst sådana kunskaper i svenska språket som motsvarar kunskapskravet enligt punkt b.

Sökande som inte uppfyller de i 7 § 2 mom. 2 och 3 punkterna självstyrelselagen angivna skälen kan beviljas hembygdsrätt på grund av

- a) tidigare innehav av hembygdsrätt,
- b) tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat under längre tid än fem år,
- c) att sökanden är gift med person som har åländsk hembygdsrätt eller på grund av
- d) andra skäl som av landskapsstyrelsen anses jämförliga med punkterna a-c.

3 §

Förlust av hembygdsrätt

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar i enlighet med 8 § självstyrelselagen sin hembygdsrätt.

Den förlorar sin hembygdsrätt som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet.

4 §

Ansökan om hembygdsrätt

Till ansökan om åländsk hembygdsrätt skall fogas hemortsintyg samt ämbetsbevis som styrker att sökanden utan avbrott varit och alltjämt har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Dessutom skall till sådan ansökan fogas ämbetsbevis för barn som tillsammans med sökande kan förvärva hembygdsrätt samt utredning över vem eller vilka som är dess vårdnadshavare.

Landskapsstyrelsen kan begära att sökanden kompletterar ansökan med ytterligare utredning som visar att sökanden har tillfredsställande kunskaper i svenska språket eller annan utredning. Landskapsstyrelsen kan dessutom begära utlåtande av kommunal myndighet.

5 §

Hembygdsrättsintyg

Landskapsstyrelsen skall på begäran utfärda bevis över hembygdsrätt (hembygdsrättsintyg). Landskapsstyrelsen uppbär för detta en ersättning enligt särskilda bestämmelser.

6 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Med undantag av vad i 2 § denna lag stadgas om beviljande av hembygdsrätt äger den som när självstyrelselagen (71/91) träder i kraft har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet rätt att i enlighet med 72 § självstyrelselagen (71/91) på ansökan hos landskapsstyrelsen erhålla hembygdsrätt i enlighet med bestämmelserna i den äldre självstyrelselagen (5/52) och landskapslagen angående Åländsk hembygdsrätt (4/53).

Genom denna lag upphävs landskapslagen den 18 mars 1953 angående åländsk hembygdsrätt (4/53).

Mariehamn den 18 juni 1992

L a n t r å d

Ragnar Erlandsson

Lagberedningssekreterare

Olle Ekström